

СТАВЛЕННЯ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК ДО СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ У МИРНИЙ ЧАС ТА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гупаловська Вікторія Анатоліївна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології,

Львівський національний університет імені І. Франка

<https://orcid.org/0000-0002-5994-2102>

<http://www.researcherid.com/rid/AAF-6070-2019>

Здійснено опитування 640 осіб на предмет згоди із стереотипними судженнями стосовно сексуального насильства у мирний час та під час війни. Виявлено, що від 10% до 30% опитаних погоджуються із стереотипами та міфами стосовно сексуального насильства у мирний час. Досліджено, що від 10% до 43% опитаних не заперечують стереотипів, пов'язаних із сексуальним насильством під час війни. Ці стереотипи сприяють самозвинуваченню та стигматизації постраждалих. Молоді жінки, як правило, не розділяють патріархальних уявлень про сексуальне насильство, але стереотипи є характерними для старших жінок. У групі чоловіків стереотипи також поширені як серед молодих, так і серед старших представників статі, більше, ніж загалом серед жінок.

Порівняльний аналіз показав, що відповіді чоловіків щодо всіх настанов більш патріархальні та стереотипні, ніж відповіді жінок. У жінок загалом сексуальне насильство в мирний час викликає більше обурення та осуду, і вони більше готові шукати шляхи підтримки постраждалим.

Доведено статистично, що патріархальні настанови щодо сексуального насильства в мирний час пов'язані з прийняттям стереотипів про сексуальне насильство під час війни.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, сімейні зв'язки та вплив родини можуть відігравати важливу роль у рішеннях постраждалих. Це може включати тиск не звертати уваги на інцидент або не звертатися по допомогу з метою "збереження честі родини". Постраждалі можуть відчувати страх сорому для родини (шеймінг) або звинувачення у тому, що самі спровокували насильство (блеймінг), і тому не шукати правову, соціальну або психологічну допомогу.

Українське суспільство, аналогічно багатьом іншим, має свої традиції та культурні відмінності, які впливають на ставлення до жертв сексуального насильства. В Україні виникає потреба у розробці та впровадженні гендерно-чутливих підходів та програм, які враховували б специфічні потреби постраждалих обох статей. Для подолання негативного впливу гендерних стереотипів необхідні комплексні заходи, такі як освітні кампанії, підвищення обізнаності суспільства, навчання фахівців, які працюють з жертвами, та розробка інклюзивних програм підтримки. Культурно-релігійні особливості України мають значний вплив на підходи та методи роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфліктів (СНПК). Цільову групу у психоосвіті та підготовці кадрів по допомозі постраждалим становлять у першу чергу жінки. Деяким чоловікам потрібно більше часу для подолання упереджень та стереотипів щодо сексуального насильства в мирний час та під час конфліктів.

Ключові слова: стереотип, сексуальне насильство у мирний час, сексуальне насильство під час конфліктів (СНПК), шеймінг, блеймінг, стигматизація.

Hupalovska Viktoriia. Men's and women's attitudes towards sexual violence in Ukraine in peacetime and wartime

A survey of 640 individuals was conducted to determine their agreement with stereotypical judgements about sexual violence in peacetime and wartime. The results showed that between 10% and 30% of respondents agreed with stereotypes and myths about sexual violence in peacetime. Between 10% and 43% of those interviewed agreed with the stereotyping of sexual violence in war. These stereotypes can contribute to self-blame and stigmatization of victims. Young women typically reject patriarchal perceptions of sexual violence, while older women often hold stereotypes. Stereotypes are also prevalent among both young and older men, more so than among women in general.

A comparative analysis revealed that men's responses to all the guidelines are more patriarchal and stereotypical than women's responses. In general, individuals tend to be more outraged and condemn sexual violence in peacetime, and they are more willing to seek ways to support victims. Patriarchal attitudes towards peacetime sexual violence have been shown to be associated with the adoption of stereotypes about wartime sexual violence.

In Ukraine, as in many other countries, family ties and influence may play an important role in survivors' decisions. This may include pressure to ignore the incident or not seek help in order to 'preserve family honour'. Survivors may be afraid of shaming their family or being blamed for provoking the violence and therefore not seek legal, social or psychological help.

Ukrainian society, like many other societies, has its own traditions and cultural differences that influence attitudes towards victims of sexual violence. In Ukraine, there is a need to develop and implement gender-sensitive approaches and programmes that take into account the specific needs of victims of both sexes. In order to overcome the negative impact of gender stereotypes, comprehensive measures are needed, such as educational campaigns, raising public awareness, training of professionals working with victims and the development of inclusive support programmes. Ukraine's cultural and religious specificities have a significant impact on approaches and methods of working with survivors of conflict-related sexual violence (CRSV). The target group for psycho-education and training of staff working with victims is primarily women. Men need more time to overcome prejudices and stereotypes about sexual violence in peacetime and conflict.

Key words: stereotyping, peacetime sexual violence, conflict-related sexual violence (CRSV), shaming, blaming, stigmatising.

Українське суспільство, як і багато інших, і в мирний час стикалося з проблемою сексуального насильства. За даними ООН, в Україні з 2014 року зареєстровано понад 13 000 випадків сексуального насильства [1]. Це лише офіційна статистика, адже багато жертв не звертаються до поліції через страх, стигму або недовіру до системи правосуддя [2; 3].

Постановка проблеми. Сексуальне насильство (СН), яке визначається Всесвітньою організацією охорони здоров'я як будь-який факт або спроба примусового статевого акту, є поширеним явищем у всьому світі [4]. Сексуальне насильство може бути особливо розповсюдженим на територіях, що постраждали або страждають від війни, конфлікту [5; 6], через його використання як інструменту війни, а також соціальні та правові порушення, спричинені системним насильством [7].

Наприклад, у постраждалих від конфлікту районах Східної Африки до 40% жінок повідомляють про досвід СНПВ. За даними Bartels та ін., багато випадків СН скоєно комбатантами [8], хоча випадки СН з боку цивільних осіб та насильства з боку інтимного партнера також є поширеними, про них не повідомляється, зазначають Peterman, Palermo, Bredenkamp [9]. З СНПК пов'язані численні наслідки для здоров'я постраждалих, включаючи

біль, гінекологічні травми, інфекції, що передаються статевим шляхом (ІПСШ), небажану вагітність та психічні розлади [10; 11].

Частим наслідком СНПВ є стигматизація постраждалих, котра є складним конструктом і часто пов'язана безпосередньо з погіршенням стану здоров'я жертв та соціальними наслідками. Одним із видів стигми, що має відношення до постраждалих від СН, є отримання негативної реакції при зізнанні у досвіді СНПК, що, як було доведено, призводить до погіршення психічного та фізичного здоров'я постраждалих [12; 13; 14; 15; 16].

Такі резонансні злочини під час війни в Україні призвели, однак, переважно до юридичного аналізу проблеми. З правничої точки зору науковці розглядають проблему сексуального насильства під час збройних конфліктів, зокрема говорячи про геноцидальне згвалтування [17; 18; 19; 20; 21]. Психологічні ж аспекти сексуального насильства під час війни, його причини, наслідки не стали поки предметом ґрунтовних психологічних досліджень. Дослідники гендерної тематики в Україні (О. Кісь, Т. Жеребкіна, N. L. Anderson) [22] зазначають про притаманність українцям гендерних стереотипів. Тому **метою** даної роботи є проаналізувати настанови серед жінок та чоловіків стосовно сексуального насильства в мирний час та під

час війни і виявити наявність можливого взаємозв'язку між ними.

Реагування українців на сексуальне насильство в Україні у мирний час має свої особливості, зумовлені як психологічними, культурними, так і соціально-правовими аспектами. Припускаємо, що саме укорінені суспільні настанови та соціально-психологічні стереотипи реагування на сексуальне насильство у мирний час є основою для реагування на сексуальне насильство під час війни (СНПВ). Також припускаємо, що існують відмінності між чоловіками та жінками у погодженні із стереотипами стосовно сексуального насильства.

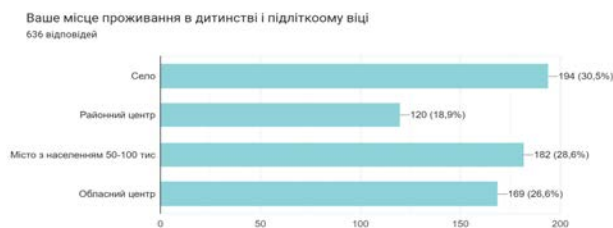
Методи та результати дослідження.

З метою виявлення настанов українців стосовно сексуального насильства у мирний час та під час війни ми здійснили опитування 640 осіб віком від 17 до 79 років. Серед них 326 жінок і 314 чоловіків. Середній вік чоловіків $M_{чол}=30,98$, $Std. Dev. 12,39$, жінок $M_{жін}=29,62$, $Std. Dev. 13,00$. За віковими групами опитані розподілилися наступним чином: 16–19 років – 174 особи, що становить 27,97 % від загальної кількості опитаних, 20–25 років – 110 осіб, що становить 17,68 %, 26–34 роки – 153 особи (24,60%), 35–44 роки – 132 особи (21,22%), 45–79 років – 91 особа (14,63%).

З метою обробки результатів опитування було застосовано статистичний пакет Statistika 8.0. та контент-аналіз відповідей на питання.

Серед опитаних вищу освіту мають 44,5% опитаних, 30,0% – незакінчену вищу, 10,1% – середню спеціальну, 9,5% закінчили лише середню школу, 7,8% мають дві і більше вищих освіт. Іншими словами, опитані переважно доволі освічені, адже близько 82% мають або здобувають вищу освіту.

Серед 636 опитаних виросли, тобто провели своє дитинство та підлітковий вік у селі 194 особи (30,5% опитаних), у районних центрах 120 осіб (18,9%), у містах з населенням 50–100 тисяч – 182 осіб (28,6%), в обласних центрах – 169 осіб, що становить 26,6% від загальної кількості опитаних.

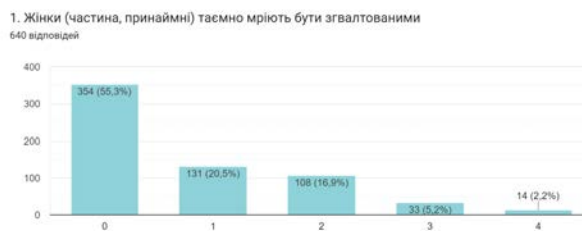

Рис. 1. Розподіл опитаних за місцем проживання в дитинстві

Також важливо зазначити розподіл опитаних за проживанням в певних регіонах України до війни. Так 11,8% опитаних проживали у східних областях нашої країни, 23,7% – у центральних, 54,1% – у західних і 10,4% – у південних областях України. 70% опитаних зараз знаходяться там, де проживали раніше, 14% – в Україні, в більш безпечному регіоні і 13,8% перебувають за кордоном. Отже, половина опитаних проживали у західних областях, жителі яких підтримують так звані сімейні та релігійні цінності.

Опитуваним було запропоновано за інтервальною шкалою Лайкерта зазначити міру згоди із низкою стереотипів стосовно сексуального насильства в мирний час, які притаманні людям, за даними дослідників сексуальності Мастерса У. та Джонсон В. [23]. Відповіді на поставлені запитання оцінювалися за шкалою: 0 – зовсім ні, 1 – ні, 2 – не знаю, 3 – так, 4 – абсолютно погоджуюся. Проаналізуємо відповіді респондентів стосовно сексуального насильства в мирний час.

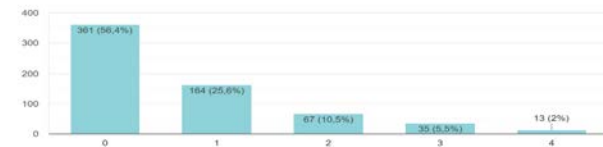
Як видно з рис. 2, 6,4 % опитаних погоджуються, а 16,9% не знають, як відповісти на питання, яке є міфом про зґвалтування «Жінки (частина, принаймні) таємно мріють бути зґвалтованими». Тобто 23,3% опитаних погоджуються, що жінки таки мріють про сексуальне насильство.

Рис. 2. Розподіл відповідей на міф 1 про зґвалтування

Стереотип, точніше міф 2 про сексуальне насильство «Жінка, яка приймає подарунки і йде в ресторан, повинна розуміти, до чого це приведе. За все треба платити, оплатою буде секс» підтверджують 7,5% опитаних і ще 10,5% не заперечують (рис. 3).

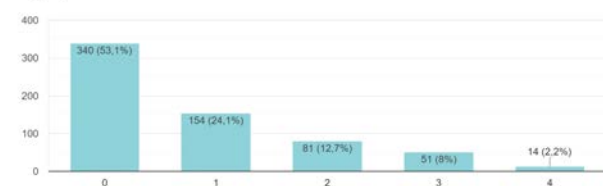
2. Жінка, яка приймає подарунки і йде в ресторан, повинна розуміти, до чого це приведе. За все треба платити, оплатою буде секс
640 відповідей

Рис. 3. Відповіді респондентів на міф 2 «Жінка, яка приймає подарунки і йде в ресторан, повинна розуміти, до чого це приведе. За все треба платити, оплатою буде секс»

Стереотипне уявлення «Жінки, які ходять в коротких спідницях, одягаються спокусливо, самі провокують чоловіків. Якщо жінка/дівчина так одягнена, отже вона хоче сексуальних стосунків і готова до них» підтримують 10,2% опитаних. Ще 12,7% відповідають «не знаю». Тобто 22,9% опитаних, серед яких більшість молоді люди юнацького віку та віку ранньої дорослості, не заперечують вищезазначеному стереотипові.

3. Жінки, які ходять в коротких спідницях, одягаються спокусливо, самі провокують чоловіків. Якщо жінка/дівчина так одягнена, отже...на хоче сексуальних стосунків і готова до них.
640 відповідей

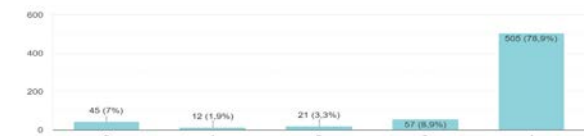

Рис. 4. Відповіді респондентів стосовно стереотипу 3 «Жінки, які ходять в коротких спідницях, одягаються спокусливо, самі провокують чоловіків. Якщо жінка/дівчина так одягнена, отже, вона хоче сексуальних стосунків і готова до них»

Із абсолютно здоровим судженням «Як би не поведилась жінка, примушувати її до

сексуальних стосунків ніхто не має права» не погоджують 8,9% опитаних, ще 3,3% не мають чіткої відповіді (рис. 5). Тобто близько 12%, а це 88 опитаних із 640 не вбачають нічого поганого у примушуванні жінок до сексуальних стосунків.

4. Як би не поведилась жінка, примушувати її до сексуальних стосунків ніхто не має права
640 відповідей

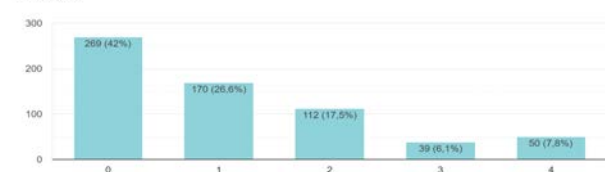

Рис. 5. Відповіді респондентів на питання «Як би не поведилась жінка, примушувати її до сексуальних стосунків ніхто не має права»

Наступне стереотипне судження «Жінку, якщо вона опирається, зґвалтувати неможливо» підтверджують 89 опитаних, що становить 13,9% (рис. 6). І ще 112 осіб (17,5%) відповідають «не знаю». Отже, загалом 31,4%, а це майже третина опитаних чоловіків та жінок, вважають, що опір є гарантією відсутності найжорсткішого виду сексуального насильства – зґвалтування.

Це означає, що 1/3 опитаних не поінформована про те, що часто під загрозою фізичного та/або сексуального насильства жінки під страхом ушкоджень впадають у стан ступору або дисоціативний стан і не здатні чинити опору.

5. Жінку, якщо вона опирається, зґвалтувати неможливо
640 відповідей

Рис. 6. Відповіді респондентів на питання «Жінку, якщо вона опирається, зґвалтувати неможливо»

У зв'язку з цим нещодавно було внесено зміни в українське законодавство за зразком європейських країн, а саме відмінено пункт, згідно з яким жінка, яка не чинить опору, вважається згодною вступити у сексуальні стосунки. Тобто тепер

будь-яка відсутність дій не вважається згодою. Згода повинна бути активна. В іншому випадку дії ініціатора можуть вважатися насильницькими.

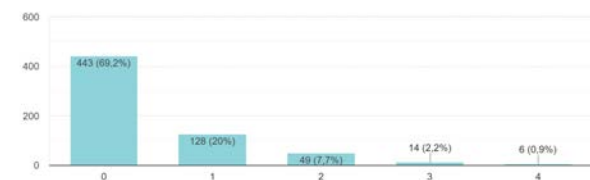
Донедавна в українському законодавстві діяла норма, згідно з якою згвалтування могло бути розцінене як злочин лише в разі, якщо постраждала особа проявляла активний спротив кривднику. Однак наприкінці 2017 року до законодавства були внесені зміни. У червні 2022 року Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію. Власне, стандарт «добровільної згоди» був запозичений зі Стамбульської конвенції.

Отже, для того, аби певне діяння вважалось сексуальним насильством, активний супротив кривднику не передбачений. Навіть не обов'язково, щоб кривдник застосовував погрози, фізичний чи психологічний примус, щоб скористався безпорадним станом постраждалої особи, наприклад, через алкогольне сп'яніння. Достатньо, щоб особа не надавала добровільної згоди на відповідні дії сексуального характеру.

Якщо будь-які дії сексуального характеру, з проникненням або без, вчиняються щодо дитини, яка не досягла 14 років, це буде злочином навіть якщо дитина погодилася. Це пов'язано з тим, що до досягнення певного віку дитина не здатна усвідомлювати ситуацію настільки, аби надати добровільну згоду на відповідні дії.

Однак існує наступний стереотип «Якщо жінка опирається під натиском сексуальних дій чоловіка, то вона все одно згодна. Просто прийнято опиратись», з яким погоджуються 3,1% опитаних і 7,7% не заперечують. Тобто більше 10% опитаних вважають, що навіть активний опір не означає «ні» (рис. 7).

6. Якщо жінка опирається під натиском сексуальних дій чоловіка, то вона всеодно згодна. Просто прийнято опиратись
640 відповідей

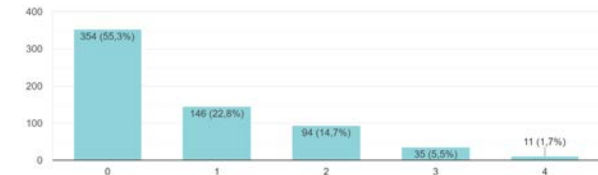

Рис. 7. Відповіді респондентів на питання «Якщо жінка опирається під натиском сексуальних дій чоловіка, то вона все одно згодна. Просто прийнято опиратись»

Подібна ситуація із твердженням «Якщо жінка каже "ні", то це на 50% "так". Просто прийнято казати "ні"». 7,2% опитаних погоджуються і 14,9% не заперечують (рис. 8). Отже, загалом 22,1% опитаних вважають, що відмова від небажаного сексуального контакту не є відмовою.

Хоча цей стереотип може бути поширеним, він є неправильним і шкідливим. Жодна людина не повинна бути змушена до будь-яких дій, до яких вона не згодна. Це може призвести до фізичного, емоційного та психологічного насильства, яке може залишити негативні наслідки у житті постраждалих.

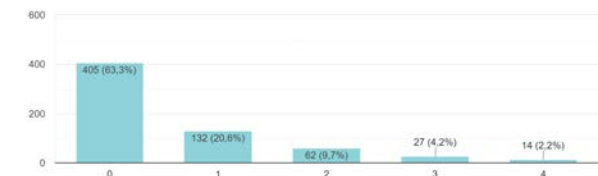
7. Якщо жінка каже "ні", то це на 50% "так". Просто прийнято казати "ні"
640 відповідей

Рис. 8. Відповіді респондентів на питання «Якщо жінка каже "ні", то це на 50% "так". Просто прийнято казати "ні"»

Наступний стереотип фактично легалізує домашнє насильство. Із твердженням «Жінка, яку утримує чоловік, зобов'язана не відмовляти в сексі» погоджуються також немало опитаних – 6,4%, і 9,7% не заперечують. Тобто 16,1% опитаних погоджуються із цим стереотипом.

8. Жінка, яку утримує чоловік, зобов'язана не відмовляти в сексі
640 відповідей

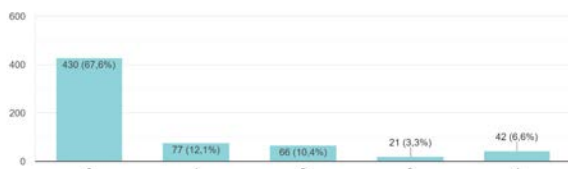
Рис. 9. Відповіді респондентів на питання «Жінка, яку утримує чоловік, зобов'язана не відмовляти в сексі»

Як бачимо, від 10 до 30% опитаних при- таманні патріархального характеру ген-

дерні стереотипи та віра у міфи про зґвалтування у мирний час. Цей факт засвідчує необхідність проведення в українському суспільстві гендерної й правової освіти та психоедукації стосовно сексуального насильства в мирний час.

Як же почувуються постраждалі від сексуального насильства і чому вони не звертаються до правоохоронних органів? Частково відповідь дає розподіл відповідей про згоду з наступним твердженням: «Сексуальне насильство, зґвалтування – це великий сором для сім'ї. З такими сім'ями краще не спілкуватися, щоб не заплямити свою репутацію». У відповідь на це судження 9,9% погоджуються і ще 10,4% не заперечують (рис. 10). Отже, завдяки принаймні 20% жителів громад постраждалі можуть почуватися в ізоляції та/або стигматизованими соромом. Це негативне соціальне явище називають шеймінгом (від англ. shame – сором) [24]. Це один із бар'єрів, через який постраждалі мовчать про пережите, не звертаються по допомогу, хоча потребують її. Під страхом сорому для сім'ї і родичів постраждалі мовчать самі або ж їх змушують мовчати інші впливові члени родини.

Сексуальне насильство, зґвалтування - це великий сором для сім'ї. З такими сім'ями краще не спілкуватися, щоб не заплямити свою репутацію.
636 відповідей

Рис. 10. Розподіл відповідей респондентів на питання «Сексуальне насильство, зґвалтування – це великий сором для сім'ї. З такими сім'ями краще не спілкуватися, щоб не заплямити свою репутацію»

Розповсюджене ставлення до потерпілих від сексуального насильства поширюється, на жаль, і на умови війни. Оцінки тверджень із категорії «самі винні» («Жінки на окупованих територіях провакують солдатів на сексуальні стосунки своєю розпусною поведінкою») розподілилися наступним чином. 7,3% опитаних абсолютно

погоджуються або вважають, що так. Ще 12,7% вагаються, але не кажуть, що ні (рис. 11). Таким чином, 20% вважають самих постраждалих відповідальними за сексуальне насильство під час війни.

3. Жінки на окупованих територіях провакують солдатів на сексуальні стосунки своєю розпусною поведінкою
640 відповідей

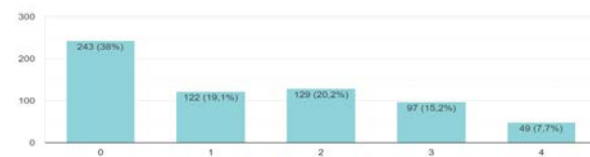

Рис. 11. Розподіл оцінок респондентів на твердження «Жінки на окупованих територіях провакують солдатів на сексуальні стосунки своєю розпусною поведінкою»

Таке негативне соціально-психологічне явище називають віктимблеймінгом (від англ. victim – жертва, blame – винний) [23]. Воно створює ще більш потужні бар'єри до звернення по допомогу та перешкоджає соціально-психологічній реабілітації постраждалих.

Не вірять у беззахисність постраждалих від СНПВ ще більший відсоток опитаних. У відповідь на твердження «Якщо жінка не хоче бути зґвалтована солдатами, то вона знайде спосіб захиститися, уникнути цього» 22,9% погодилися, а ще 20,2% опитаних не заперечили (рис. 12).

12. Якщо жінка не хоче бути зґвалтована солдатами, то вона знайде спосіб захиститися, уникнути цього
640 відповідей

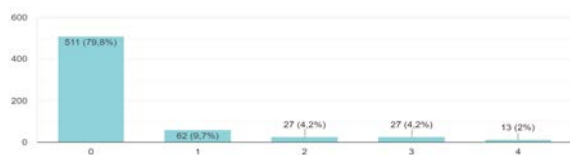

Рис. 12. Розподіл відповідей респондентів на питання «Якщо жінка не хоче бути зґвалтована солдатами, то вона знайде спосіб захиститися, уникнути цього»

Відтак 43,1% респондентів, що становить майже половину опитаних, думають, що від озброєних солдатів можна захиститися чи уникнути насильства.

Законною здобиччю війни вважають жінок 6,2% опитаних. Ще 4,2% відповідають «не знаю», однак не заперечують. Отож у відповідь на питання «Жінки захоплених територій – законна здобич під час війни. Нічого дивного, що їх використовують для сексу» 11,4% респондентів не дали заперечувальної відповіді (рис. 13).

4. Жінки захоплених територій - законна здобич під час війни. Нічого дивного, що їх використовують для сексу
640 відповідей

Рис. 13. Розподіл відповідей респондентів на питання «Жінки захоплених територій – законна здобич під час війни. Нічого дивного, що їх використовують для сексу»

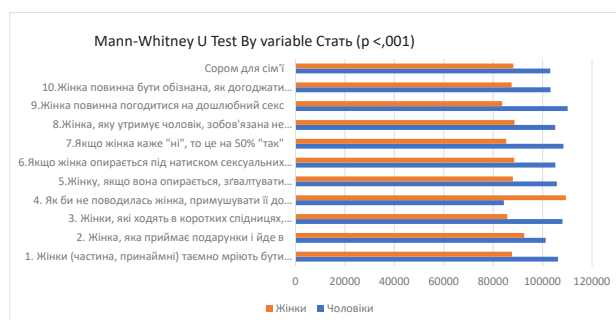
Можемо підсумувати, що від 10 до 43% опитаних не заперечують стереотипів стосовно сексуального насильства під час війни і створюють умови для самозвинувачення та стигматизації постраждалих.

Цікаво з'ясувати, чи пов'язані стереотипні уявлення про сексуальне насильство у мирний час із помилковими судженнями стосовно СНПВ. Для виявлення можливого взаємозв'язку доцільно застосувати кореляційний аналіз отриманих даних. З метою статистичної обробки результатів опитування було застосовано пакет Statistika 8.0. У зв'язку із відсутністю нормального розподілу для статистичного аналізу даних використовуємо непараметричні критерії.

За даними кореляційного аналізу за коефіцієнтом Спірмена (Spearman Rank Order Correlations) 66,7% із вище зазначених восьми міфів про сексуальне насильство у мирний час мають значущі фізфункціональні зв'язки (коефіцієнти кореляції від $r=0,103$ до $r=0,507$ при $p \leq 0,05$) із судженнями стосовно сексуального насильства під час війни. Отже, статистично доведено, що патріархальні настанови стосовно сексуального насильства у мирний час пов'язані із частковим прийняттям СНПВ і створюють передумови для звинувачення самих постраждалих та їхньої стигматизації.

Спостерігаються позитивні кореляції настанов щодо насильства з віком: у чоловіків від $r=0,105$ до $r=0,157$ при $p \leq 0,001$, у жінок від $r=0,105$ до $r=0,378$ при $p \leq 0,001$. Якщо у чоловіків кореляційні стереотипи з віком значно менше, то у жінок усі, окрім першого («жінки мріють бути зґвалтованими»), стереотипи стосовно сексуального насильства у мирний час корелюють значимо із віком. Це означає, що молоді жінки переважно не розділяють патріархальних уявлень про сексуальне насильство, однак, стереотипні уявлення притаманні старшим жінкам. У групі чоловіків стереотипні уявлення притаманні і молодим, і старшим чоловікам.

Однак не варто вважати, що жінки загалом мають більш патріархальні погляди, ніж чоловіки. Якраз навпаки. За даними порівняльного аналізу за критерієм Манна-Вітні (Mann-Whitney U Test за показником Стат) у групах чоловіків та жінок спостерігаються статистично значущі відмінності стосовно настанов щодо сексуального насильства як у мирний час (рис. 14), так і під час війни час (рис. 15).

Рис. 14. Статистично значущі відмінності між поглядами чоловіків та жінок стосовно настанов щодо сексуального насильства у мирний час (дані порівняльного аналізу за критерієм Манна-Вітні у групах чоловіків та жінок)

Відповіді чоловіків за усіма настановами більш патріархальні та стереотипні та відмінності статистично значущі на найвищому рівні імовірності $p \leq 0,001$. У жінок значимо вищі оцінки у відповідь на судження, які стверджують право жінки на вибір («Як би не поводитись жінка, примушувати її до сексуальних стосунків ніхто не має права»), про те, що громада

повинна знайти нетравматичний спосіб, як допомогти постраждалим (Rank Sum Чол=86709,5, Rank Sum Жін=107043,5, $U=40956,5$, $Z=-3,28$, $p=0,001$), про те, що справи про насильство необхідно піддавати найбільшому розголосу, що насильники повинні бути якнайжорсткіше покарані, «Згвалтування жінок під час війни – це ознака нелюдського ставлення росіян до українців», «Солдати використовують насильство, щоб відчуті владу, самоствердження», «Сексуальне використання жінок під час війни – злочин проти людини», «Сексуальне використання жінок під час війни – злочин проти нації, геноцид народу».

Рис. 15. Статистично значущі відмінності між поглядами чоловіків та жінок стосовно настанов щодо сексуального насильства під час війни (дані порівняльного аналізу за критерієм Манна-Вітні у групах чоловіків та жінок)

Отже, у жінок загалом сексуальне насильство ПК викликає більше обурення та осуду, вони більше готові шукати шляхів підтримки постраждалим. Отож, цільову групу у психоосвіті та підготовці кадрів по допомозі постраждалим становлять у першу чергу жінки. Чоловікам необхідно більше часу на подолання упереджень та стереотипів стосовно сексуального насильства у мирний час та СНПВ.

Обговорення результатів. Отже, реагування українців на сексуальне насильство в мирний час має свої особливості, забарвлені у гендерні стереотипи у 10–40% опитаних. Українське суспільство, подібно до багатьох інших, має свої традиції та культурні відмінності, які можуть впливати на ставлення до жертв

сексуального насильства. За даними ООН, у передвоєнний період спостерігалось зростання кількості випадків сексуального насильства та торгівлі людьми в Україні, особливо серед жінок та дітей. Сексуальне насильство може призвести до стигматизації жертв, особливо в малих громадах, де жертва може відчувати соціальний тиск або засудження.

Через наявність стереотипів стосовно насильства більшою мірою серед чоловіків, ніж серед жінок, в Україні існує проблема з недовірою до правоохоронних органів і судової системи, де працюють переважно чоловіки. Це може впливати на рішення жертви звернутися за допомогою або повідомити про злочин. Процес розслідування та судових розглядів може бути довгим і травматичним для постраждалих.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, сімейні зв'язки та вплив родини можуть відігравати важливу роль у рішеннях постраждалих. Це може включати тиск не звертати уваги на інцидент або не звертатися по допомогу з метою «збереження честі родини». Постраждалі через страх сорому для родини (шеймінг) та стигматизацію, через звинувачення у тому що самі спровокували (блеймінг), не хочуть звертатися по правову, соціальну, психологічну допомогу. А коли звертаються, можуть стикнутися з обмеженим доступом до необхідних ресурсів, таких як кваліфікована медична допомога, психологічна підтримка та юридичне консультування. Хоча в містах ситуація краща, у віддалених районах може бути набагато більше наслідків такої «продвійної моралі» [26] та складніше отримати кваліфіковану допомогу.

Може бути недостатньо просвіти та обізнаності щодо прав та доступних служб підтримки для жертв сексуального насильства. Освітні кампанії, які підвищують обізнаність про ці питання, є дуже важливими, однак не настільки розповсюдженими та активними, як того вимагає ситуація.

Як і в інших країнах, реакції жертв на сексуальне насильство можуть включати посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресію, тривожність та інші психологічні та емоційні реакції. Важливо пам'ятати, що кожна жертва сексуаль-

ного насильства реагує індивідуально, і не існує "стандартної" реакції на такий досвід. Підтримка та розуміння з боку суспільства, а також доступ до відповідних служб підтримки, є критично важливими для допомоги постраждалим у відновленні та подоланні наслідків травми.

Висновки. Гендерні стереотипи в українському суспільстві можуть істотно впливати на ставлення до постраждалих від сексуального насильства під час конфліктів (СНПК) та на надання їм допомоги.

Традиційні гендерні стереотипи можуть призводити до стигматизації жертв, особливо жінок і дівчат, які пережили сексуальне насильство. Часто в суспільстві може існувати помилкова уява, що жертва якимось чином сама винна у тому, що сталося. Через гендерні настанови чоловіки, які стають жертвами сексуального насильства, також можуть зіткнутися з викликами через стереотипи про мужність. Вважається, що чоловік має бути «сильним» і здатним захистити себе, що ускладнює звернення за допомогою або навіть визнання факту насильства.

Гендерні стереотипи можуть впливати на доступність та якість допомоги, яку отримують постраждалі. Наприклад, існуючі служби підтримки можуть бути більш

орієнтовані на жінок, тоді як чоловіки можуть відчувати нестачу підтримки та ресурсів.

Гендерні стереотипи можуть суттєво впливати на ефективність роботи правоохоронних органів, зокрема при розслідуванні випадків сексуального насильства. Це може призвести до необґрунтованих звинувачень та повторної травматизації жертв, що в подальшому призводить до того, що лише незначна частина жертв (5%) звертається до правоохоронних органів.

Отже, в Україні існує актуальна потреба в розробці та впровадженні гендерно-чутливих підходів та програм, які б враховували специфічні потреби постраждалих обох статей. Для подолання негативного впливу гендерних стереотипів, необхідні комплексні зусилля, спрямовані на освітні кампанії, підвищення обізнаності суспільства, навчання фахівців, які працюють з жертвами, та розробку інклюзивних програм підтримки. Культурно-релігійні особливості України мають значний вплив на підходи та методи роботи з постраждалими від сексуального насильства під час конфліктів (СНПК).

Перспективами подальших досліджень є виявлення психологічних та соціальних чинників стигматизації постраждалих від СНПК.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Rape as a weapon: huge scale of sexual violence inflicted in Ukraine emerges. *The Guardian*. 2022. 04. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/all-wars-are-like-this-used-as-a-weapon-of-war-in-ukraine> (date of access: 02.02.2024).
2. Гупаловська В. Сексуальна агресія: психологічний аспект. *Багатовимірність особистості : психологічний ракурс : колективна монографія* / за заг. ред.: С. Л. Грабовської, Р. І. Карковської. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. С. 320–344.
3. Гупаловська В. Сексуальне насильство під час війни: міфи та реальність. *Психологія перед лицем російсько-української війни* : збірник тез Українсько-польської наукової конференції, 19–20 травня 2023 р., онлайн / Львів, 2023. С. 37–38.
4. World Health Organization. Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines. Geneva, Switzerland: Author. 2013. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85240/1/9789241548595_eng.pdf
5. Amowitz L. L., Reis C., Lyons K. H., Vann B., Mansaray B., Akinsulure-Smith A. M., . . . Iacopino V. Prevalence of war-related sexual violence and other human rights abuses among internally displaced persons in Sierra Leone. *The Journal of the American Medical Association*. 2002. Vol. 287. P. 513–521. doi:10.1001/jama.287.4.513
6. Desai S., Perry M. J. Tracking gender-based human rights violations in postwar Kosovo. *American Journal of Public Health*. 2004. Vol. 94. P.1304–1307. <https://doi.org/10.2105/AJPH.94.8.1304>
7. Swiss S., Jennings P. J., Aryee G. V., Brown G. H., Jappah-Samukai R. M., Kamara M. S., Turay-Kanneh R. S. Violence against women during the Liberian civil conflict. *The Journal of the American Medical Association*, 1998. Vol. 279. P. 625–629. doi:10.1001/jama.279.8.625

8. Bartels S. A., Kelly J., Scott J., Leaning J., Mukwege D., Joyce N., Vanrooyen M. Militarized sexual violence in South Kivu, Democratic Republic of Congo. *Journal of Interpersonal Violence*. 2013. Issue 28. Vol. 2. P. 340–358. <https://doi.org/10.1177/0886260512454742>
9. Peterman A., Palermo T., Bredenkamp C. Estimates and determinants of sexual violence against women in the Democratic Republic of Congo. *American Journal of Public Health*. 2011. Vol. 101. P. 1060–1067. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2010.300070>
10. Decker M. R., Peitzmeier S., Olumide A., Acharya R., Ojengbede O., Covarrubias L., Brahmabhatt H. Prevalence and health impact of intimate partner violence and non-partner sexual violence among female adolescents aged 15–19 years in vulnerable urban environments: A multi-country study. *Journal of Adolescent Health*. 2014. Vol. 55 (Suppl. 6), P. 58–S67. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.08.022>
11. Dossa N. I., Zunzunegui M. V., Hatem M., Fraser W. D. Mental health disorders among women victims of conflict-related sexual violence in the Democratic Republic of Congo. *Journal of Interpersonal Violence*. 2015. Vol. 30. № 13. P. 2199–2220. <https://doi.org/10.1177/0886260514552447>
12. Ullman S. E., Townsend S. M., Filipas H. H., Starzynski L. L. Structural models of the relations of assault severity, social support, avoidance coping, self-blame, and PTSD among sexual assault survivors. *Psychology of Women Quarterly*. 2007. Vol. 31. P. 23–37. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2007.00328.x>
13. Kelly J. T., Kabanga J., Cragin W., Alcayna-Stevens L., Haider S., Vanrooyen M. J. “If your husband doesn’t humiliate you, other people won’t”: Gendered attitudes towards sexual violence in eastern Democratic Republic of Congo. *Global Public Health*. 2012. Vol. 7. P. 285–298. <https://doi.org/10.1080/17441692.2011.585344>
14. Glass N., Ramazani P., Tosha M., Mpanano M., Cinyabuguma M. (2012). A Congolese-US participatory action research partnership to rebuild the lives of rape survivors and their families in eastern Democratic Republic of Congo. *Global Public Health*. 2012. № 7. Vol. 2. P. 184–195. <https://doi.org/10.1080/17441692.2011.585344>
15. Link B. G., Phelan J. C. Stigma and its public health implications. *The Lancet*. 2006. Vol. 367, P. 528–529. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(06\)68184-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)68184-1)
16. Thornicroft G., Rose D., Kassam A., Sartorius N. Stigma: Ignorance, prejudice or discrimination? *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*. 2007. Issue 190 P. 192–193. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.025791>
17. Дрозд, О. Ю.; Сорока, Л. В. Міжнародне партнерство – основний інструмент протидії торгівлі людьми та гендерному насильству під час збройного конфлікту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. № 97. С. 77–82.
18. Запорожець А. А. Геноцидальне зґвалтування як форма сексуального насильства під час збройного конфлікту. *Наук. перспективи*. 2023. № 10. С. 581–589.
19. Руфанова, В. М. Сексуальне насильство як зброя війни в Україні. *Наукові заходи Юридичного факультету Західноукраїнського національного університету*. 2022. С. 128–132.
20. Чупринюк, О. О. Проблеми висвітлення випадків насильства над дітьми під час війни в Україні. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2023 р.). Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 227–229.
21. Швед О, Мирошніченко Н. Зґвалтування як зброя у війні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2022. Вип. 2.2. № 9. С. 230–241.
22. Anderson, N. L. To Provide and Protect: Gendering Money in Ukrainian Households. *Gender & Society*. 2017. Vol. 31(3). P. 359–382. <https://doi.org/10.1177/0891243217705875>
23. Masters W.H., Johnson V.E., Kolodny R.C. *Heterosexuality*. New York; London: Harper Collins, 1994.
24. Holland, K. J., Rabelo, V. C., & Cortina, L. M. Collateral damage: Military sexual trauma and help-seeking barriers. *Psychology of violence*. 2016. Vol. 6(2). P. 253. <http://dx.doi.org/10.1037/a0039467>
25. Ryan, K. M. Rape mythology and victim blaming as a social construct. *Handbook of sexual assault and sexual assault prevention*. 2019. P. 151–174. https://doi.org/10.1007/978-3-030-23645-8_9

26. Hupalovska V. The "Dual bottom" of sexual morality. Eticke myslenie minulosti a sucasnosti (ETPP 2016/16): Etika sucasnosti. 2017. No 4. C. 297–304. publons.com/p/27919975/

REFERENCES:

1. The Guardian. Rape as a weapon: huge scale of sexual violence inflicted in Ukraine emerges.. (2022 april 04) Retrieved from: <https://www.theguardian.com/world/2022/apr/03/all-wars-are-like-this-used-as-a-weapon-of-war-in-ukraine>
2. Hupalovska, V. (2015) Seksualna ahresia: psykhologichnyi aspekt [Sexual aggression: a psychological aspect]. In S. L. Hrabovska, R. I. Karkovska (Eds.) *Bahatovymirnist osobystosti : psykhologichnyirakurs : kolektyvna monohrafiia [Multidimensionality of personality: a psychological perspective : a collective monograph]* (pp. 320–344). Lviv : Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian]
3. Hupalovska, V. (2023) Seksualne nasylystvo pid chas viiny: mify ta realnist [Sexual violence during the war: myths and reality]. *Psykhohiia pered lytsem rosiisko-ukrainskoi viiny : zbirnyk tez Ukrainsko-polskoi naukovo konferentsii [Psychology in the face of the Russian-Ukrainian war: collection of abstracts of the Ukrainian-Polish scientific conference]* (p. 37–38). Lviv [in Ukrainian]
4. World Health Organization. (2013). Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines. Geneva, Switzerland: Author. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/85240/1/9789241548595_eng.pdf
5. Amowitz, L.L., Reis, C., Lyons, K.H., Vann, B., Mansaray, B., Akinsulure-Smith, A. M., & Iacopino V. (2002). Prevalence of war-related sexual violence and other human rights abuses among internally displaced persons in Sierra Leone. *The Journal of the American Medical Association*, 287, 513–521. doi:10.1001/jama.287.4.513
6. Desai, S., & Perry, M.J. (2004). Tracking gender-based human rights violations in postwar Kosovo. *American Journal of Public Health*, 94, 1304–1307. <https://doi.org/10.2105/AJPH.94.8.1304>
7. Swiss, S., Jennings, P.J., Aryee, G.V., Brown, G.H., Jappah-Samukai, R.M., Kamara, M.S., & Turay-Kanneh, R.S. (1998). Violence against women during the Liberian civil conflict. *The Journal of the American Medical Association*, 279, 625–629. doi:10.1001/jama.279.8.625
8. Bartels, S.A., Kelly, J., Scott, J., Leaning, J., Mukwege, D., Joyce, N., & Vanrooyen, M. (2013). Militarized sexual violence in South Kivu, Democratic Republic of Congo. *Journal of Interpersonal Violence*, 28(2), 340–358. <https://doi.org/10.1177/0886260512454742>
9. Peterman, A., Palermo, T., & Bredenkamp, C. (2011). Estimates and determinants of sexual violence against women in the Democratic Republic of Congo. *American Journal of Public Health*, 101, 1060–1067. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2010.300070>
10. Decker, M.R., Peitzmeier, S., Olumide, A., Acharya, R., Ojengbede, O., Covarrubias, L., & Brahmhatt, H. (2014). Prevalence and health impact of intimate partner violence and non-partner sexual violence among female adolescents aged 15–19 years in vulnerable urban environments: A multi-country study. *Journal of Adolescent Health*, 55 (Suppl. 6), 58–67. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.08.022>
11. Dossa, N.I., Zunzunegui, M.V., Hatem, M., & Fraser, W.D. (2015). Mental health disorders among women victims of conflict-related sexual violence in the Democratic Republic of Congo. *Journal of Interpersonal Violence*, 30(13), 2199–2220. <https://doi.org/10.1177/0886260514552447>
12. Ullman, S.E., Townsend, S.M., Filipas, H.H., & Starzynski, L.L. (2007). Structural models of the relations of assault severity, social support, avoidance coping, self-blame, and PTSD among sexual assault survivors. *Psychology of Women Quarterly*, 31, 23–37. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2007.00328.x>
13. Kelly, J.T., Kabanga, J., Cragin, W., Alcayna-Stevens, L., Haider, S., & Vanrooyen, M. J. (2012). "If your husband doesn't humiliate you, other people won't": Gendered attitudes towards sexual violence in eastern Democratic Republic of Congo. *Global Public Health*, 7, 285–298. <https://doi.org/10.1080/17441692.2011.585344>
14. Glass, N., Ramazani, P., Tasha, M., Mpanano, M., & Cinyabuguma, M. (2012). A Congolese-US participatory action research partnership to rebuild the lives of rape survivors and their families in eastern Democratic Republic of Congo. *Global Public Health*, 7(2), 184–195. <https://doi.org/10.1080/17441692.2011.585344>

15. Link, B.G., & Phelan, J.C. (2006). Stigma and its public health implications. *The Lancet*, 367, 528-529. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(06\)68184-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)68184-1)
16. Thornicroft, G., Rose, D., Kassam, A., & Sartorius, N. (2007). Stigma: Ignorance, prejudice or discrimination? *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, 190, 192–193. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.025791>
17. Drozd, O.Yu., & Soroka, L.V. (2023). Mizhnarodne partnerstvo – osnovnyi instrument protydivli liudmy ta hendernomu nasyilstvu pid chas zbroinoho konfliktu [International partnership is the main tool for combating human trafficking and gender-based violence during armed conflict]. *Aktualni problemy derzhavy i prava [Actual problems of state and law]*, 97, 77–82 [in Ukrainian]
18. Zaporozhets, A.A. (2023). Henotsydalne zgvaltuvannia yak forma seksualnoho nasyilstva pid chas zbroinoho konfliktu [Genocidal rape as a form of sexual violence during armed conflict] *Nauk. Perspektyvy [Scientific Perspectives]*, 10, 581–589 [in Ukrainian]
19. Rufanova, V.M. Seksualne nasyilstvo yak zbroia viiny v Ukraini [Sexual violence as a weapon of war in Ukraine]. *Naukovi zakhody Yurydychnoho fakultetu Zakhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu [Scientific events of the Faculty of Law of the Western Ukrainian National University]*, 128–132 [in Ukrainian].
20. Chupryniuk, O.O. (2023). Problemy vysvitleniia vypadkiv nasyilstva nad ditmy pid chas viiny v Ukraini [Problems of coverage of cases of violence against children during the war in Ukraine]. *Aktualni pytannia kryminalno-pravovoi kvalifikatsii, dokumentuvannia ta rozsliduvannia kolaboratsionizmu : materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Topical issues of criminal legal qualification, documentation and investigation of collaborationism: materials of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]* (p. 227–229). Odesa : Vydavnytstvo «Iurydyka» [Yurydyka Publishing House] [in Ukrainian]
21. Shved. O., & Myroshnichenko, N. (2022). Zghvaltuvannia yak zbroia u viini [Rape as a weapon in war]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita. [Social work and social education]*, 2.2(9), 230–241 [in Ukrainian]
22. Anderson, N.L. (2017). To Provide and Protect: Gendering Money in Ukrainian Households. *Gender & Society*, 31(3), 359–382. <https://doi.org/10.1177/0891243217705875>
23. Masters, W.H., Johnson, V.E., & Kolodny, R.C. (1994). *Heterosexuality*. New York; London: Harper Collins.
24. Holland, K.J., Rabelo, V.C., & Cortina, L.M. (2016). Collateral damage: Military sexual trauma and help-seeking barriers. *Psychology of violence*, 6(2), 253. <http://dx.doi.org/10.1037/a0039467>
25. Ryan, K M. (2019). Rape mythology and victim blaming as a social construct. *Handbook of sexual assault and sexual assault prevention*, 151–174. https://doi.org/10.1007/978-3-030-23645-8_9
26. Hupalovska, V. (2017). The "Dual bottom" of sexual morality. *Eticke myslenie minulosti a sucasnosti (ETPP 2016/16): Etika sucasnosti [Ethical Thinking Past and Present (ETPP 2016/16): Ethics of the Present]*, 4, 297–304. publons.com/p/27919975/.